

В.Д.Дзєга

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА В СІЛЬСЬКИХ МАЛОНАПОВНЮВАНИХ ШКОЛАХ

Застосування психолого-педагогічної діагностики в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом є дуже важливим аспектом удосконалення його роботи. Діагностика (від грец. Здатний розпізнавати) – процес розпізнавання хвороби й визначення її. Яка хвороба підкралась до сільської освіти, як її розпізнати й знешкодити? Про проблеми сільської школи сьогодні говориться чимало. Адже специфіка умов її роботи визначається цілим рядом об'єктивних факторів, які мають свій вплив на результати і процес навчання і виховання школярів. Це соціальні, демографічні, психологічні, екологічні і т.д. Поряд з цим існує ряд причин, які ускладнюють у цих умовах роботу учительського колективу сільської школи: неможливість забезпечити в умовах малокомплектної школи викладання кожного навчального предмета педагогами-спеціалістами, відсутність умов для неперервного підвищення професійного рівня педагогічних кадрів, складність у здійсненні оперативного і кваліфікованого керівництва всіма ланками педагогічної діяльності, територіальна розпорошеність населених пунктів шкільного мікрорайону, віддаленість від науково-методичних і культурно-освітніх центрів, інформаційний „голод”, відсутність систематичної методичної допомоги сільському вчителю і т.д.

Звичайно ж, ці проблеми освіти в сільській місцевості постали не сьогодні й не вчора, вони накоплювались роками, десятиліттями, доки не стався інтелектуальний „вибух”, доки не дійшли в державі до розуміння того, що сільська освіта на межі вимирання.

Мета нашої роботи – розглянути ряд факторів, що обумовлюють труднощі організаційно-методичної роботи з учителями сільської школи. адже все ж таки від особистості вчителя, його професійної підготовки залежить рівень сучасної освіти і освіченості. Діагностика в роботі школи – один із визначальних факторів на шляху до педагогічної майстерності і професіоналізму.

Адже, по-перше, педагог далеко не завжди вміє в своїй роботі акцентуватись (зосередитись) на головному, на тому, що забезпечує успіх у педагогічній діяльності, що впливає на її результат і що в ній взаємодіє.

По-друге, вчителі не завжди чітко уявляють мету педагогічної праці, в них відсутній цілетворчий елемент педагогічної дії, тобто що розуміє під результатом педагогічної праці, як його виміряти, діагностувати.

По-третє, в системі педагогічної діяльності вчителі-практики нерідко не враховують, а то й не розуміють систему ідей, спираючись на які, можна успішно рухатись до вершин педагогічної майстерності і педагогічної творчості.

Діагностичний підхід до організаційної і методичної роботи, постановка „педагогічного діагнозу” кожному суб'єкту педагогічного

процесу в сільській малонаповнюваній школі – квітенсенція у вирішенні проблеми організаційно-методичного забезпечення роботи з учителями сільської школи.

Серед наукових досліджень з даної проблеми відзначаємо роботу В.І.Бондаря „Управлінська діяльність директора школи : дидактичний аспект”, де він формулює мету педагогічного діагностування та параметри. Звертає увагу на те, що в практиці управління частіше (69%) наявна предметна мета (що пропонується вивчати), інші види, результативна і перспективна, не передбачаються. Це призводить до розриву єдності пізнання і перетворення: вивчення стану не пропонує підвищення роботи вчителів.

При класифікації організаційних форм управління за метою діяльності автор дає визначення „діагностична форма”. Отже, за визначенням В.І.Бондаря, педагогічне діагностування роботи вчителів передбачає „вивчення стану їх діяльності для встановлення позитивної і негативної тенденції, знаходження умов і причин їх появи, визначення ступеня відповідальності стану сучасним вимогам науки для вироблення рекомендацій, спрямованих на приведення всієї підсистеми в нормальний стан її функціонування” [1].

Автори посібника „Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом” відзначають, що „необхідною умовою оптимізації методичної роботи є наявність об’єктивних даних про особистість і професійні якості кожного педагога.

Діагностування дає можливість одержати відомості щодо здатності кожного педагогічного колективу розв’язати конкретні проблеми навчально-виховного процесу, виявити динаміку змін, розв’язати впровадження передового педагогічного досвіду, нових педагогічних технологій, оптимально планувати методичну роботу, радикально вдосконалювати її зміст і форми, надавати необхідну допомогу кожному педагогічному працівникові” [2].

Діагностування суб’єктів навчально-виховного процесу – учителів розглядає у своїх статтях Турбовський Я. „Главное действующее лицо” і „Система вместо стихии”. Він наголошує, що тільки учитель може зв’язати разом знання і емоції, визначати темп і ритм навчання, розуміє його учень чи ні ... В тих випадках, коли учитель не досягає зв’язку з внутрішнім світом дитини, він, по суті, не є вчителем. Дослідник вважає, що без „врахування індивідуальних особливостей учителя, його людської особистості і професійної культури нам не вирішити питання, які поставлені перед сучасною школою. Ми тільки тоді зможемо забезпечити високий професійний рівень, якщо будемо розуміти, що кожний учень – це творча, неповторна особистість [3].

У нашій роботі ми намагались спрогнозувати і діагностувати проблеми та недоліки в діяльності педагогів сільських шкіл.

Намагаючись вирішити проблеми, учитель і керівник повинні :
– чітко обґрунтувати доцільність педагогічної діяльності;

- розуміти важливість, істотність педагогічної діяльності (з чого починати, до чого йти, що педагогові потрібно розвинути в процесі педагогічної праці);
- розробити засоби та методи педагогічної взаємодії, які стануть мірилом ефективності ланок учитель↔учень, керівник↔учитель;
- націлити педагогічний колектив на подолання стереотипів, які гальмують розвиток освітніх систем.

Отже, одна із проблем, що повинен вирішити кожен суб'єкт педагогічної діяльності, це чітко обґрунтувати її доцільність. На перший погляд нібито нічого складного. Але виникає парадоксальна ситуація, більшість учителів просто не орієнтуються, яка кінцева мета їхньої діяльності.

Абсолютна більшість учителів зацікавлена в успішній педагогічній діяльності, але чітко не уявляє чому і як навчати. А без цього учитель повільно згасає як особистість.

Відомий швейцарський психолог Карл Юнг писав: "Якщо людина зорієнтована на ідею, то вона і пізнає світ, і реагує з точки зору ідеї" [4].

Будь-яке логіко-інтелектуальне формулювання кінцевої мети педагогічної діяльності, яке б не було воно досконале, не повинно лежати мертвим зерном, воно повинно прорости, стати життєдіяльним. Обов'язок керівника школи сприяти, допомогти вчителю зрозуміти своє „ЕГО”, ціле спрямувати його на вирішення суттєвих завдань освіти.

А.С.Макаренко писав, що „не може бути встановлено ніяких абсолютно правильних педагогічних засобів чи систем. Всяке догматичне правило, яке не виходить із обставин і вимог даної хвилини, даного етапу, завжди буде „хибним” [5].

Педагогічна наука довгі роки розвивалась за принципом „роби так, а не інакше”. Не орієнтувала педагога на реальну педагогічну практику, на вирішення конкретних педагогічних завдань. Із такої нормативної „шкаралупи” змогли вирватись і утвердитись одиниці. Ільїн, Шаталов, Сухомлинський, Амонашвілі – всі вони педагоги-професіонали, мали свою ідею, якій служили вірно, захищали її ревно. Але їх об'єднує, на наш погляд, одне – вони були яскравими особистостями.

Пропонуємо для визначення особистих якостей педагога назвати п'ять найбільш значних особистих якостей педагога, які йому забезпечують успіх у роботі. Опитано 13 учителів, які визначили у порядку значущості такі якості:

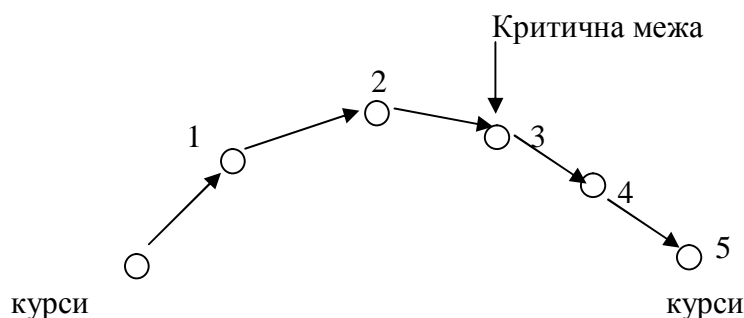
1. Володіння професійними знаннями.
2. Вимогливість.
3. Працелюбність.
4. Любов до дітей.
5. Творчість.

Отже, як бачимо, те, що визначає ріст особистості – творче ставлення до роботи на п'ятому місці, а перші три – це заучені ще зі студентської лавки на курсах "педмайстерності" риси „справжнього” педагога. Допоки вчитель не стане творцем „на ниві життя” учня, вічного вогню не залишиться.

Практикуємо в своїй роботі і анкету, де вчителі називають п'ять найбільших суттєвих недоліків у власній роботі чи роботі колег. Учителі визначають недоліки в порядку зростання їх значущості. Так от найменш суттєвим вважають пасивність учителя, наступним буде недисциплінованість, далі відсутність системи в роботі, а найбільш суттєвий недолік – недостатнє використання передового педагогічного досвіду. Така анкета багато про що розкаже керівнику. За сухим переліком недоліків учителя сільської малонаповнюваної школи – відірваність від інформаційного світу, неможливість ознайомитись з передовими педагогічними технологіями, передовим педагогічним досвідом.

Найбільшим недоліком назвали відсутність системності у роботі вчителя та недостатнє використання ППД вчителі, що не відвідували курси підвищення професійної підготовки 3-4 роки. Для вчителів, які нещодавно пройшли професійну перепідготовку, ці недоліки не є суттєвими.

Отже, якщо змалювати п'ятирічний цикл між курсами, які звичайно всі вчителі проходять при ОПОПП уявною траєкторією, то кульмінаційний момент, коли рівень педагогічної підготовки вчителя набуває критичної межі, починається з 3 року після курсів. Два наступних роки вчитель потребує методичної, психологічної, юридичної допомоги. В умовах СМШ він такої змоги практично не має.

У школі ми намагаємося діагностувати мотиви професійного удосконалення вчителів.

Найважливішим мотивом для 86% діагностованих є можливість ознайомитися з новими концепціями уроків, їх навчально-методичними основами і матеріалами для проведення їх.

63% опитаних вважають, що курси – це можливість отримати наочні засоби для проведення занять відповідно нових програм. Десять біля 50% вважають, що третім і четвертим по значущості будуть мотиви можливості підвищити вміння виходити із важких шкільних ситуацій, правильної взаємодії з іншими вчителями, а також те, що вчитель під час курсів зможе займатись теорією навчання і виховання і удосконалюватиметься в цьому напрямі.

Ліквідувати огріхи в освіті, дізнатись про результати своєї діяльності в школі, навчитись розуміти і виконувати функціональні завдання бажає найменше діагностованих.

Результати цієї діагностики дозволяють зробити висновок, що курси, на які вчителі мають право поїхати 1 раз на 5 років, єдина шпарина в темному царстві догматизму, що, на жаль, до сьогодні ще панує в нашій освіті, а особливо якщо говорити про сільську школу. Догматична педагогіка приводить до відриву вчителя від реальної педагогічної праці. Якого вчителя назвати творчим, які критерії виділити для оцінки роботи педагога? Про ефективність роботи педагога судити за активністю учнів на уроці чи за формами і методами навчання? Час повинен відповісти на ці запитання. Але організаторам освіти це потрібно знати зараз. У практиці нам допомагає діагностування вчителів з метою визначення рівня креативності та їх творчого потенціалу.

Визначаємо рівень креативності за формулою:

$$K = \frac{\text{фактична кількість балів}}{\text{максимальна кількість балів}} \cdot 100\%$$

ДІАГНОСТИЧНА

шкала для визначення творчого потенціалу педагога

1.	Уміння відбирати інформацію для формування пізнавальних інтересів учнів.		
2.	Уміння організувати діяльність, завдяки якій інтерес стає постійним.		
3.	Формування інтелектуальних умінь учнів.		
4.	Формування мотиваційних умінь учнів.		
5.	Уміння змінити зміст предмета, який викладаєте, у відповідності з можливостями учнів.		
6.	Уміння дослідити власну діяльність і її результати.		
7.	Уміння правильно вибрати стиль педагогічного спілкування в системах: <ul style="list-style-type: none"> - педагог – учень - педагог – батьки - педагог – педагог - педагог – керівник 		
8.	Уміння прогнозувати результати власної діяльності.		
9.	Уміння моделювати діяльність учнів на перспективу і на цій основі будувати модель власної діяльності.		
10.	Уміння включати мотиваційні механізми учнів для досягнення педагогічного результату.		
		Самооцінка вчителя	Оцінка керівника

Закономірно, що вчителі, що пройшли курсову перепідготовку в період до 2 років, мають рівень креативності на межі 58-60 відсотків від абсолютного рівня, який умовно позначаємо у 100%. Тоді ж педагоги, що більше 3 років не проходили курсів, мають рівень творчості 35-40 відсотків.

Творчий потенціал сільських учителів свідчить про те, що у 70% опитуваних уміння відбирати інформацію для формування пізнавальних інтересів проявляється на середньому рівні. 62% практично вважають

неможливим для себе змінити зміст предмета, який викладає, у відповідності з можливостями учнів. Для 48% опитаних складно прогнозувати результати власної діяльності.

Сільську школу майбутнього ми розглядаємо як саморозвиваючу систему, в ній учитель повинен постійно коректувати власну працю, оволодівати якостями вченого, дослідника, чітко уявляти, що таке продуктивна педагогічна діяльність, володіти інструментарієм розпізнавання якісних показників власної праці. Тому діагностування і прогнозування педагогічного процесу в сільській школі залишається справою актуальною і надалі перспективною. Адже, як писав Ф.М.Достоевський, „таємниця людського буття не в тому, щоб тільки жити, а в тім, для чого жити”. Таємниця педагогічної професії не в тім, щоб тільки навчати, а в тім, для чого і як навчати.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект. – К., 1987. – 156с.
2. Десятов Т.М., Коберник О.М., Тевлін Б.Л., Чепурна Н.М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом. – Харків: Видавнича група „Основа”, 2003. – 240с.
3. Турбовський Я. Система вместо стихии // Народное образование. – 1988. – №11.
4. Юнг К.Г. Психологические типы. – Мн.: ООО „Попури”, 1998. – С.75.
5. Макаренко А.С. Соч. – Т.VII. – С.362.
6. Сухомлинський В.А. Живая вода криницы // Лит. Газета. – 1970 – 28 октября. – С.12.